

En trinitariskt förankrad kyrkoteologi

JAN ECKERDAL
PATRIK HAGMAN

Jan Eckerdal och Patrik Hagman replikerar här på Mats Aldéns och Johanna Gustafsson Lundbergs artikel "Skapelsen som evangeliets förståelsehorisont: en ecklesiologisk erinran", vilken publicerades i STK vol 90:3 (2014).

Varje kyrkotradition behöver för att hålla sig vital en pågående konversation om hur vi skall tänka om kyrkan. Därför vill vi gärna komma med några synpunkter i frågan. Detta med anledning av artikeln "Skapelsen som evangeliets förståelsehorisont: en ecklesiologisk erinran" (STK no 3/2014). Vi välkomnar den diskussion som artikeln aktualiserar. I artikeln riktar teologerna Mats Aldén och Johanna Gustafsson Lundberg kritiska synpunkter mot vad de ser som en samtida tendens att betona kyrkans sociala förkroppsligande i en gemenskap av människor. Som exponenter för denna tendens lyfter man fram Ola Sigurdson och oss två. Den förenande faktorn är förutom fokus på kyrkans sociala kropp att vi hämtat inspiration från anglikansk, romerskkatolsk och anabaptistisk teologi för att få ett kritiskt perspektiv på den lutherska traditionen.

I artikelns slutformuleringar märks att det inte minst är just dessa resurser från andra traditioner som artikelförfattarna vill problematisera och att de därtill ser det som en mycket tillspetsad situation där stora värden kan gå förlorade:

Blicken för vad som är förenligt med det teologiska och ecklesiologiska fundament som Svenska kyrkan vilar på är inte alltid helt klar och vi menar att den reformerade Svenska kyrkans ande, väsen och atmosfär, som så många finner dyrbar, faktiskt står på spel.¹

¹ Mats Aldén och Johanna Gustafsson Lundberg, "Skapelsen som evangeliets förståelsehorisont. En ecklesiologisk erinran." *Svensk Teologisk Kvartalsskrift* 90, nr. 3 (2014), 131.

En utgångspunkt för våra arbeten är att vi försöker hitta fram till sådana frågor som är kyrkoteologiskt konstruktiva och viktiga att ställa och som därmed kan hjälpa oss att komma bort från sådana frågor som låser debatten i dikotomier och återvändsgränder. Frågor som vi alltså inte vill söka svar på är om kyrkan skall vara konservativ eller liberal, öppen eller tydlig, gemenskapinriktad eller tjänsteinriktad, och så vidare. Det är vår övertygelse att på de frågorna finns det bara dåliga svar. Det måste vara möjligt att tänka kyrka bortom dessa dikotomier.

I de kritiska synpunkter som Aldén och Gustafsson Lundberg riktar mot sådan ecklesiologi som de förknippar med oss är ordet *risk* återkommande. Artikeln uttrycker upprepat att ecklesiologi som syftar till att uppvärdera betydelsen av kyrkan som social gemenskap *riskerar* att få vissa slagsidor och oönskade konsekvenser. Det första vi vill svara på de farhågorna är, ja visst. Så är det. I stort sett bejakar vi de risker som artikeln lyfter fram såsom reella och ser dem som något som varje kyrkotradition behöver vara vaksam inför. Kristen tro som tar konkret gestalt i den ena eller andra formen är kort sagt riskfylld. Att eliminera alla risker som är förbundet med att vara kyrka i världen kan man inte göra med mindre än att man också vingklipper möjligheten att som kyrka göra reell skillnad.

I artikelns konklusion sammanfattar Aldén och Gustafsson Lundberg vad det är som skulle riskeras om sådan ecklesiologi som vi företräder tillåts inkorporeras i den folkkyrkliga traditionen: "[D]en kyrkosyn som uppfattar kyrkan som en formerande social gemenskap ... löper risken

att bli exklusiv och relativt sluten”.² Detta som en konsekvens av att skapelsetanken kan hamna i skuggan av en tanke om kyrkans annorlundaskap. Och visst finns det en risk för en sådan slutenhet. Frestelsen att formera en gemenskap på ett exkluderande sätt och definiera den i motsats till andra är närvarande i varje mänsklig gemenskap. Men när folkkyrkoteologen Einar Billing reflekterar över den frestelsen uttrycker han sig lite annorlunda:

Det är förunderligt hur nära för oss skröpliga människor frestelsen ligger att blott vi själva är innanför vilja sluta dörrar som borde hållas öppna, och att känna en viss njutning av att tillhöra en exklusiv krets.³

Billings utsaga är förtroendeingivande i det att han inte bara förbinder tendensen med den ena eller andra ecklesiologiska tradition som han vill ta avstånd ifrån (även om inte heller Billing var sen att påpeka när han såg tendensen i exempelvis frikyrkliga kontexter). Istället uttrycker Billing det som en svaghet som är förbunden med ”oss skröpliga människor” – en kategori som vi nog alla gör klokt i att se oss som inkluderade i, oavsett traditionstillhörighet. Genom den formuleringen öppnar Billing för att exkluderande tendenser till slutenhet också kan leta sig in i hans egen folkkyrkotradition.

I linje med den hållningen menar vi att det finns skäl att hysa oro varje gång en viss kyrkotradition (i den aktuella artikelns fall alltså luthersk folkkyrkotradition i Wingrensk tappning) tenderar att peka ut ett sådant ständigt närvarande riskområde såsom något som framför allt *andra* kyrkotraditioner är behäftade med – och att lösningen för den egna traditionen är att hålla dessa andra på behörigt avstånd. Resultatet kan då bli en viss blindhet för hur slutenhet och exkluderande också kan frodas exempelvis i luthersk folkkyrkotradition.

Vårt intresse för kyrkans sociala kropp är inte bara ett försök att normativt uppvärdera den teologiska betydelsen av sådana aspekter. Det finns också ett deskriptivt anspråk på att belysa hur en kyrkotradition alltid förkroppsligas på ett eller

annat sätt, vare sig det finns en teologi för det eller inte. I våra arbeten har vi inte minst strävat efter att lyfta fram hur den folkkyrkliga traditionen socialt förkroppsligats, när betydelsen av kyrkan som en aktiv gemenskap av människor tonats ner. Ett exempel på vad som då kan bli synligt är hur kyrkans anställda medarbetare på ett problematiskt sätt kan få rollen av att utgöra kyrkans *vi*.

Som vi ser det finns det två avgörande ”risiker” som en kyrklig praktik har att navigera mellan. Å ena sidan att gemenskapen blir inåtvänd och exklusiv, å andra sidan att gemenskapen helt försvinner och kyrkan förvandlas till en tjänsteproducent. Men gemenskapsfrågan som sådan kan inte reduceras till en av många preferenser som kyrkans medlemmar kan tänkas ha. Kyrkan har sitt existensberättigande i att vara en gemenskap av människor som är olika varandra. Det är en del av kyrkans natur: den är ett nytt folk bestående av människor ur alla jordens folk. Det är bara mot denna bakgrund som kyrkans tal om kärlek är meningsfullt. Kyrkan är inte för kärlek i allmänhet, vad nu det skulle kunna vara, utan för en kärlek som bland annat får sina konturer av tron på att det är möjligt att bygga gemenskap mellan människor som är genuint olika varandra. Och att det är just denna kärleksfulla gemenskap av människor som är olika varandra som pekar mot Guds rike.

Artikelförfattarna pekar på fyra punkter i sin kritik. På samtliga fyra lyfter de fram Gustaf Wingrens teologi som ett bättre alternativ. Det handlar om fyra grundläggande drag i en kyrkosyn; Ordets betydelse och transformativa potential i vardagen, kyrkan som samlad och utspridd, moralens allmänmänsklighet och mångfaldens plats i kyrkan. På tre av dessa instämmer vi och ställer oss frågande till om det verkligen är korrekt att vi står Wingren emot. Vi ser inte att våra arbeten underminerar eller avviker från dessa punkter. Även vi vill betona att evangeliet befriar i vardagen och att det blir fel om det andliga livet enbart hänförs till en kyrklig kontext. Vårt eget försök att bidra till det slag av dialektiskt tänkande som artikelförfattarna vill slå vakt om, är genom att belysa kyrkans specifika situation i just vår tids samhälle och föra den kristna traditionen i dialog med sekulära tankeströmningar. Det vi vill undvika är som

² Aldén och Gustafsson Lundberg 2014, 131.

³ Einar Billing, *Kyrka och stat: i vårt land i detta nu* (Stockholm 1942), 26.

sagt ett sätt att tänka där dialektiken stelnar till dikotomier (gemenskap *kontra* öppenhet et cetera).

Det andra grundläggande draget som anförs är en tanke hos Wingren som vi ser stor potential i, nämligen påminnelsen om att kyrkan existerar både som samlad och utspridd. Även här vill vi instämma. Wingren utvecklade delvis sin kyrkosyn i form av ett tvåfrontsstrid, där pietismen utgjorde den ena fienden och högkyrkligheten den andra.⁴ När Wingren lyfter fram skapelseperspektivet är det inte i första hand mot en kristolatrisisk teologi som udden är riktad. Det är mot en exklusivistisk kyrkosyn som inte förmår integrera ”det vanliga livet” i det kyrkliga.⁵ Därför betonar Wingren starkt kyrkan som utspridd. Men det betyder inte att kyrkan som samlad är frånvarande i hans tänkande.

Tvärtom verkar Wingren förutsätta att kyrkan samlas, medan det är ifrågasatt om den ”sprids ut”. Frågan är om det samma gäller i vår tid, eller om vi måste ägna vår möda till att se att vi får med båda polerna i denna dynamik. För Wingren finns det ett tydligt, om än inte betonat, perspektiv på den konkreta gudstjänstgemenskapen som den plats där ordet – inte enbart det talade ordet utan även det sakramentala – når människorna. Han skriver till exempel:

Och nattvarden sätter på motsvarande sätt människan in i en gemenskap av nattvardsfirare. Kristus blir förvandlad i oss, och vi bli, som Luther säger, ’förvandlade till varandra’, inneslutna i varandra genom kärleken.⁶

Det här är orsaken till att vi vill betona kyrkans praktiker. Att tala om kyrkans praktiker och handlingar är inte ett nytt sätt att dra en tydlig gräns för var kyrkan börjar och slutar, mellan

4 Det viktigare målet är antagligen högkyrkligheten – Wingren insinuerar ofta att högkyrkligheten faktiskt har pietistiska drag. Se Ola Sigurdson, *Karl Barth som den andre: En studie i den svenska teologins Barth-reception* (Eslöv 1996), 95-97, samt Bengt Kristensson Ugglå, *Gustaf Wingren: Människan och teologin* (Stockholm 2010), 199.

5 Kristensson Ugglå 2010, 232-234; Sigurdson 1996, 96.

6 Gustaf Wingren, *Predikan: En Principiell Studie*, 2 uppl. (Lund 1960), 228-229.

dem som hör till den kristna församlingssamfundet och dem som inte gör det. Precis som Wingren anser vi att frågan om vem som är kristen eller inte faktiskt är en fråga som kyrkan inte skall besvara. Och som Wingren påpekar betyder detta också att den inte skall svara ”alla” eller ”alla medlemmar” eller något liknande.⁷

Kyrkan varken kan eller behöver säga: ”den här gruppen människor är sant kristna”. Det kyrkan behöver kunna är att beskriva och ge exempel på hur kristet liv kan se ut. Kyrkan kan ha en tydlighet om hur kristet liv kan se ut, utan att det betyder att vi måste ha en exklusiv gemenskap. Genom att flytta fokus från ”vem är kristen” till ”vilken handling ger uttryck för det kristna evangeliet” kan vi se att kopplingen mellan dessa två inte alls är stabil eller entydig. Både människor som bekänner sig till Jesus och människor som inte gör det kan utföra handlingar som i den meningen gestaltar evangelium. Det handlar alltså inte om något som är *unik* men däremot om något som är *specifikt*. Ibland utför man mera sådana handlingar, ibland mindre. Men handlingarna i sig är likväl något som kyrkan kan peka på när den förkunnar vad tron på Gud handlar om. Exakt hur dessa handlingar ser ut är starkt kontextuellt och bör så vara. Evangeliet måste i varje tid gestaltas på nytt. Några allmängiltiga detaljerade föreskrifter är vare sig möjliga eller önskvärda. Istället krävs en praktisk kunskap som lärt sig urskilja hur en viss handling i ett visst sammanhang kan uppvisa en familjelikheter med sådana kristna praktiker som exempelvis dop och nattvard.

Det tredje draget handlar om moralens allmänmänskligheit. Här är det nog korrekt att vi verkligen har olika åsikt. Frågan är komplicerad och vi kan inte ingående diskutera den här. I korthet kan man dock säga att vi bejakar att kyrkans partikulära perspektiv har specifika moraliska implikationer. Betyder det att kyrkan har specifik moralisk kunskap? Ja, men det gäller alla mänskliga gemenskaper – Patrik använder i sin bok sin gamla karateklubb och en amatörteaterförening som exempel. Alla mänskliga gemenskaper utvecklar sina egna moraliska praktiker. Dessa går givetvis att beskriva. Det handlar alltså inte om kunskap i den snäva mening som

7 Wingren 1960, 263.

Wingren avser. Det specifika kristna narrativet har självklart moraliska implikationer, något som inte heller Wingren förnekar. Återigen specifikt snarare än unikt. Det som kännetecknar (eller borde känneteckna) kyrkan är att dess moralpraktiker inte bara finns till för dess egen skull:

Kyrkans människor äro oavbrutet på väg mot världens människor. Församlingen är mänskligheten i vardande, den är till för de utomstående, liksom Kristus var till för världen och dog för världen. Just så går det mot parusien, mot Guds rike.⁸

Det är precis så vi tänker oss den kristna gemenskapen, en gemenskap som ständigt strävar efter att nå utöver sig själv. Eller med Bonhoeffers ord, att vara kyrka för andra.⁹

Det innebär att kyrkan inte kan vara kyrka om den blir en alltför enhetlig gemenskap, vilket utgör den fjärde punkten i kritiken. Också på denna punkt är vi helt eniga. Vi förespråkar varken enhetlighet inom gemenskaper eller likriktning mellan gemenskaper. Även här behöver vi dock se till kyrkans konkreta situation för att diskussionen skall bli meningsfull. Vi tror inte att mångfalden värnas genom det ”folkkyrkofolk” som Aldén och Gustafsson Lundberg hänvisar till när de skriver ”vi vet att de kommer och vi vet att de vill”, om människor som vill döpas, konfirmeras, vigas, firas gudstjänst, eller begravas i kyrkans ordning.¹⁰ Tvärtom finns det tydliga indikationer på att de som efterfrågar de kyrkliga handlingarna i Svenska kyrkan alltmer består av en ekonomiskt välsituerad medelklass som därtill är etniskt homogen.¹¹ I jämförelse med denna grupp menar vi att många av de gemenskaper som möts inom kyrkan i långt högre

grad kan ses som genuint gränsöverskridande på lokal nivå.

Vi tänker oss att det är en ofrånkomlig realitet att Svenska kyrkan i framtiden inte kommer att kunna bygga sin verksamhet på anställda i samma grad som idag. Då har vi två alternativ. Antingen dra ner på verksamheten och i praktiken ge upp folkkyrkans vision om att förkunna syndernas förlåtelse till hela samhället; eller också kan vi gå in för ett större fokus på frivilliga. Vi menar att det senare alternativet ur teologisk synpunkt är en god sak. Men, rent praktiskt: är det möjligt att engagera frivilliga i kyrkans arbete utan ett större fokus på kyrkan som gemenskap?

En rimlig kyrkosyn behöver ett tydligt skapelseperspektiv. Det är självklart. Men vi tror att vi måste komma bort från den märkliga motsättningen mellan skapelsecentrerad teologi och kristocentrisk teologi. Kristen teologi behöver vara trinitarisk. Den skall alltså inte bara upprätthålla dessa två perspektiv utan även Andens verk i kyrkan. Kyrkan är en del av sin egen bekännelse. Värdet med Wingren finns bland annat i hans betoning av att skapelseperspektivet inte får glömmas bort och det håller vi gärna med om.¹²

I denna rörelse mot en trinitarisk kyrkosyn ser vi gärna att resurser från den svenska lutherska traditionen lyfts fram. Men detta kan ske på olika sätt. Om det lutherska fungerar som en gränsdragning mot det som inte får vara med, så att perspektiv som inte har sin bakgrund inom dessa gränser på förhand utesluts uppfattar vi det som mycket problematiskt, både för Svenska kyrkans egen hälsa, men också för dess ekumeniska kallelse. Kristi kyrka är större än Svenska kyrkan. Om Svenska kyrkan isolerar sig från denna större kropp minskar dess möjligheter att möta tidens utmaningar radikalt.

⁸ Wingren 1960, 257.

⁹ När Bengt Kristensson Ugglå sammanfattar Wingrens mogna ecklesiologi är det just detta uttryck han stannar för. Kristensson Ugglå 2010, 269.

¹⁰ Aldén och Gustafsson Lundberg 2014, 125.

¹¹ Andreas Sandberg, ”Medlem i Svenska kyrkan – en fråga om klass?” i *Nyckeln till Svenska kyrkan: En skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2012*. (Uppsala 2012) 85-94.

¹² Kristensson Ugglå 2010, 118.